

دانش آموزان امروزی و فضای مجازی (آشنایی با مشکلات تا ارائه راهکارهای مؤثر)

میرجمال الدین چناری^۱، نجمه جلالی نژاد^۲، نام و نام امیرحسین قلاسی^۳
^۱ کارشناسی آموزش ابتدایی، آموزگار، آموزش و پرورش شهر سمنان
^۲ کارشناسی آموزش ابتدایی، آموزگار، آموزش و پرورش شهر زاهدان
^۳ دانشجوی کارشناسی آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان، شهر زاهدان

چکیده :

استفاده افراطی دانش آموزان از فضای مجازی به بهانه آموزش مجازی در دوران کرونا سبب شد که در دوران پسا کرونا نیز این استفاده افراطی ادامه داشته باشد. این مسئله در حالی است که دانش آموزان ایرانی تا قبل از شیوع ویروس کرونا به هیچ عنوان آموزش های لازم جهت استفاده صحیح از فضای مجازی را در مدارس دریافت نکرده بودند، بنابراین پژوهش حاضر با هدف آموزش و ترغیب دانش آموزان به استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی در استفاده از فضای مجازی در دوران پسا کرونا اجرا شده است. پژوهش حاضر توصیفی از نوع اقدام پژوهی بود. جامعه آماری پژوهش شامل تمامی دانش آموزان شهر سمنان بود که از این میان تعداد ۳۱ نفر دانش آموز پایه ششم آموزشگاه حبیب بن مظاهر به شیوه نمونه گیری در دسترس به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. جهت گردآوری اطلاعات مورد نیاز اقدام پژوهی از ۱- نظرسنجی از والدین دانش آموزان در مورد چگونگی استفاده دانش آموزان از فضای مجازی ۲- مشاهده رفتار دانش آموزان در شبکه شاد ۳- نظرسنجی از والدین در مورد میزان استفاده دانش آموزان از فضای مجازی ۴- مصاحبه با کادر آموزشی و ۵- پیشینه پژوهش و منابع موجود استفاده شد. پس از تجزیه و تحلیل اطلاعات گردآوری شده با کمک متخصصان و کارشناسان، ۳ اقدام راهبردی و ۳۶ زیرمؤلفه متناسب با اطلاعات بدست آمده، طراحی و برای دانش آموزان پایه ششم آموزشگاه حبیب بن مظاهر به اجرا درآوردیم. پس از ۵۲ روز از اجرای راهکارهای اجرا شده، نتایج شواهد ۲ و مقایسه آن با شواهد ۱ نشان داد که راهکارها و آموزش های ارائه شده کاملاً اثرگذار بوده است و این آموزش ها باعث استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حد و حدود دوستی توسط دانش آموزان پایه ششم آموزشگاه حبیب بن مظاهر شده است.

واژه گان کلیدی: فضای مجازی، پسا کرونا، دانش آموزان

۱- مقدمه

فضای مجازی و اینترنت به عنوان بخش جدایی ناپذیری از زندگی روزانه مردم در جهان معاصر است و استفاده از آن هر روز روبه افزایش است و در زمینه های مختلف زندگی از جمله آموزش و پرورش، فعالیت های علمی، ارتباطات بین فردی مورد استفاده قرار گرفته است (ملک، خلیف و شوهیبر، ۲۰۱۷). مطالعات نشان می دهد که بالای ۸۰ درصد از کودکان و نوجوانان در انگلستان، ایالات متحده و آسیا حضور فعال در فضای مجازی دارند (کرنیگلیا، زاراتو، سیمینو، لویولا، امانیتا و همکاران، ۲۰۱۷). فضای مجازی همانند بسیاری از پدیده های موجود در جهان همچنان که دارای جوانبی مثبت، کاربردی و حیاتی برای بشر هستند، می توانند جنبه هایی نامطلوب و بعضاً بسیار زیان بار نیز برای زندگی بشر داشته باشند. فضای مجازی یکی از این پدیده های بشری است که همانند شمشیری دو لبه و سکه ای دو رو می باشد که نه شر مطلق است نه خیر مطلق (عباسی و کرد، ۱۳۹۹). در توصیف جنبه های مطلوب فضای مجازی همین بس که در دوران پاندمی ویروس کرونا که چاره ای جز تعطیلی مدارس نبود، فضای مجازی تنها ابزار موجود برای جلوگیری از تعطیلی امر آموزش بود (حمزه لو و رحیمی، ۱۳۹۹). اما در حال حاضر و پس از طی بحران کووید-۱۹ جنبه های نامطلوب فضای مجازی بسیار بیشتر از جنبه های مطلوب آن است. استفاده نامطلوب و زیاد از فضای مجازی موجب مشکلات جدی از قبیل

¹- Malak, Khalifeh & Shuhaiber

²- Cerniglia, Zoratto, Cimino, Laviola, Ammaniti & Adriani

مشکلات جسمی و روانی داشته و کارکرد روانی اجتماعی را دچار اختلال کند (جیا، لی، لی، ژوو و ونگ، ۲۰۱۷) و همچنین منجر به مشکلات تحصیلی (حتی ترک تحصیل)، شغلی و اختلال در زندگی فرد می‌شود (عبادی، روشنی، کاظمی، عینی و رضایی، ۱۴۰۰). در حال حاضر و با وجود محدود شدن آموزش مجازی و طی کردن بحران کووید-۱۹؛ نشانه‌های اعتیاد به فضای مجازی در بیشتر دانش‌آموزان دیده می‌شود. اعتیاد به فضای مجازی یک فرآیند آسیب‌شناسی استفاده از اینترنت است که موجب یک وضعیت روانی می‌شود که باعث مختل شدن رفتار فرد و ایجاد اختلال در وضعیت شناختی فرد خواهد شد (سرماچارون، پینیو پورنپانیس، ها پرون، کنتاوانگ، ونگپاکاران، ۲۰۱۸).

اما باید اعتراف کرد که در عصر ارتباطات استفاده از اینترنت امری اجتناب ناپذیر است. اینترنت یک ابزار ارتباطی مدرن است که حذف آن از فعالیت‌های روزانه امکان‌پذیر نیست و باید از آن به‌طور مناسب استفاده شود. امروزه فضای مجازی و اینترنت در زندگی فردی و اجتماعی بشر جایگاهی قدرتمند دارد و جزء لاینفک مناسبات روزمره محسوب می‌شود؛ به طوری که می‌توان ادعا کرد برای بسیاری از افراد، زندگی بدون آن امکان‌پذیر نیست یا دست کم مطلوبیتی ندارد. امروزه استفاده از فضای مجازی، مقبولیتش به حدی رسیده است که مضرات جدی و اساسی این فضا را مخفی و نادیده نگه می‌دارد. امروزه اینترنت و فضای مجازی علی‌رغم تمام محاسن و مزایای آن یکسری دغدغه‌ها و نگرانی‌هایی را بر خانواده‌ها تحمیل نموده است. موضوعی که در تمام جوامع موضوعیت داشته و محدود به جامعه و یا اقلیتی خاص نمی‌شود. به دلیل ویژگی‌های خاص فضای مجازی و نو بودن این پدیده بسیاری از والدین فرصت امکان و یا توان کافی برای شناخت دقیق این فضا و کاربردهای آن را به دست نیاورده‌اند و عدم آشنایی مناسب آنها با این فضا و در مقابل استفاده دانش‌آموزان از این فضا باعث شده است که یک فضای محرمانه و خصوصی در داخل خانه برای فرزندان ایجاد شود (یاری‌زاده، بهلولی، احمدوند، خورشیدی، ۱۳۹۵).

همچنین شکل‌گیری روابط دوستانه و غیرمعارف در این فضا نیز رشد فزاینده‌ای را شاهد است. هر نوع رابطه خارج از حد و حدود در دنیای مجازی، می‌تواند آسیب‌هایی هم به دنبال داشته باشد. شاید در سال‌های گذشته ورود به این فضاها و حضور فعال در آن صرفاً مربوط به قشر خاصی از جامعه می‌شد، کودکان ابتدایی و نوجوانان که فرصت‌های فراغت خود را در آن سپری می‌کردند و وارد شبکه‌ها و گروه‌های مختلف ارتباطی می‌شوند. حضور و فعالیت در فضای مجازی در دنیای امروز، اجتناب ناپذیر است. به این دلیل که اینترنت با زندگی روزمره ما پیوند خورده است و رابطه‌ها دیگر مثل گذشته‌ها فقط به آشنایان و دوستان دنیای واقعی محدود نمی‌شود.

گسترش روابط دوستی در دنیای مجازی، در کنار محاسن اندکی که دارد، معایب بسیار بزرگی در بردارد. بسیاری از افراد، به دلیل فضای آزادی که شبکه‌های اجتماعی در اختیارشان قرار می‌دهد، وارد روابط دوستی بدون شناخت و افشای اطلاعات هویتی و خانوادگی خود می‌شوند و تصور می‌کنند که این نوع رابطه‌ها صرفاً پیدا کردن دوست جدید و یک سرگرمی است که کودکان نیز از این قاعده مستثنی نیستند و اکنون با مجازی شدن آموزش و دسترسی آسان به این فضا، دانش‌آموزان نیز در معرض خطرات بی‌شماری قرار گرفته‌اند که در کوتاه مدت و طولانی مدت اثرات مخربی بر روح و روان دانش‌آموزان می‌گذارد (علی محمدی، کلوند و پورمحمدی، ۱۳۹۵).

اکنون و باتوجه به این که قسمتی از آموزش در دوران پسا کرونا از طریق شبکه شاد صورت می‌پذیرد و استفاده دانش‌آموزان از فضای مجازی و اینترنت امری اجتناب ناپذیر است و این در حالی است که آمار و ارقام نشان می‌دهد که بیشتر افراد از اینترنت استفاده صحیحی نمی‌کنند و چگونگی استفاده صحیح از این فضا را یاد نگرفته و به راحتی با افراد غریبه و ناشناس حرف می‌زنند و اطلاعات هویتی و خانوادگی خود را فاش ساخته و وارد روابط دوستی می‌شوند.

هرچند تاکنون پژوهشی به طور مستقیم به آموزش صحیح استفاده از فضای مجازی نپرداخته است اما بعضی از پژوهش‌های نزدیک به اقدام پژوهی حاضر در ادامه آورده می‌شود.

³- Jia, Li, Li, Zhou & Wang

⁴- Simcharoen, Pinyopornpanish, Haoprom, Kuntawong & Wongpakaran

تحقیق زنداویان و همکاران (۱۳۹۲) با عنوان آسیب‌های فضای مجازی بین دانش‌آموزان دختر نشان داد که استفاده از فضای مجازی در ابعاد خانوادگی، تحصیلی، سازگاری، اعتقادی - عبادی و روانی دانش‌آموزان تأثیر منفی دارد و بین وسایل، «تلفن همراه» بیشترین و بازی‌های رایانه‌ای کمترین آسیب را بر دانش‌آموزان داشته است. دانش‌آموزان در اولویت‌بندی راهکارهای مقابله با آسیب‌های فضای مجازی، تقویت ارتباطات منطقی و عاطفی در خانواده و جایگزین کردن تفریح‌های سالم، درگیر کردن افراد در فعالیت‌ها و برنامه‌های مثبت را مهم‌ترین و افزایش نظارت حوزه‌های سیاسی - امنیتی و فیلترینگ را کم‌اهمیت‌ترین راهکار برای کاهش آسیب‌های فضای مجازی دانسته‌اند.

ربیعی و شاقاسمی (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان *آسیب‌شناسی فردی و اجتماعی روابط مجازی در ایران: یک رویکرد کیفی*، به این نتیجه رسیدند که اکثر وبلاگ‌نویسان جوان ایرانی به دوستی‌های اینترنتی نگرش منفی دارند. آسیب‌زایی و فریب‌آمیز بودن این دوستی‌ها از جمله مهم‌ترین دلایل این کاربران در نقد این قبیل دوستی‌ها بوده است. دوستی‌های اینترنتی در ایران طرفداران زیادی دارند. با وجود این مخالفان این دوستی‌ها در میان کاربران اینترنت و مخصوصاً وبلاگ‌نویسان به مراتب بیشترند. همچنین، مرور روایت‌های منفی وبلاگ‌نویسان از این دوستی‌ها نشان می‌دهد که بیشتر این افراد در گذشته نگرش مثبتی به دوستی‌های اینترنتی داشته‌اند.

لایت بورن^۵ (۲۰۰۹) با تحلیل محتوای نوشته‌های مربوط به مزاحمت‌های اینترنتی، به این نتیجه می‌رسد که مزاحمت اینترنتی از جهات بسیاری شبیه به مزاحمت در جهان واقعی است. از نظر لایت بورن این مزاحمت می‌تواند اثرات عاطفی و جسمی ناگواری داشته باشد. همچنین لایت بورن از روند رو به افزایش این نوع مزاحمت و خطرات آن برای جامعه به عنوان امر مهمی که کنشگران اجتماعی باید بدان توجه کنند، یاد می‌کند.

بررتون و اوکانر^۶ (۲۰۰۷) به نقش گپ در گذراندن زمان به بطالت اشاره می‌کنند و معتقدند گپ و سایر امکانات مشابهی که رسانه‌های نوین در اختیار افراد قرار داده، جای رفتارهایی مثل اطلاع‌جویی، یا بازی‌های سالم‌تر مثل بازی‌های بدنی را گرفته است. کمپفیلد^۷ (۲۰۰۶) به ویژگی‌های مزاحمان اینترنتی و قربانیان آن‌ها توجه می‌کند. او معتقد است که مزاحمت رودررو به مزاحمت در فضای مجازی بسط می‌یابد و دختران بیشتر ممکن است قربانی این نوع مزاحمت‌ها باشند. وی دریافت که ۹۹ درصد از شرکت‌کنندگان مطالعه او یا مزاحم اینترنتی بوده‌اند یا قربانی این نوع مزاحمت‌ها شده‌اند.

نتایج پشینه پژوهشی هم‌نمایانگر استفاده نادرست بیشتر دانش‌آموزان بخصوص دانش‌آموزان دختر از فضای مجازی بوده و اینکه در اغلب کشورهای دیگر نیز آموزش‌های صحیحی ارائه نشده است و با حد و حدود دوستی در این فضا آشنایی ندارند. اکنون و با توجه به این‌که قسمتی از آموزش در دوران پسا کرونا از طریق شبکه شاد صورت می‌پذیرد و استفاده دانش‌آموزان از فضای مجازی و اینترنت امری اجتناب‌ناپذیر است و این در حالی است که آمار و ارقام نشان می‌دهد که بیشتر افراد از اینترنت استفاده صحیحی نمی‌کنند و چگونگی استفاده صحیح از این فضا را یاد نگرفته و به راحتی با افراد غریبه و ناشناس حرف می‌زنند و اطلاعات هویتی و خانوادگی خود را فاش ساخته و وارد روابط دوستی می‌شوند؛ بنابراین اقدام پژوهی حاضر با هدف آموزش و ترغیب دانش‌آموزان به استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی در استفاده از فضای مجازی در دوران پسا کرونا اجرا شده است.

قابل ذکر است پژوهش حاضر براساس مراحل اقدام پژوهی مورد نظر قاسمی‌پویا (۱۳۸۹)، انجام می‌شود. مراحل پژوهش در عمل از دیدگاه قاسمی‌پویا، عبارتند از:

- مقدمه یا بیان مسأله
- توصیف وضعیت موجود و تشخیص مسأله
- گردآوری اطلاعات (شواهد ۱)
- تجزیه و تحلیل و تفسیر داده‌ها

^۵- Lightburn

^۶- Brereton & O'Connor

^۷- Campfield

- انتخاب راه جدید و نظارت بر آن
- اجرای طرح جدید و نظارت بر آن
- گردآوری اطلاعات (شواهد ۲)
- ارزیابی تأثیر اقدام جدید و تعیین اعتبار آن
- تجدید و اصلاح و نوشتن بحث و نتیجه گیری

۲- توصیف وضع موجود :

تیم پژوهشی مانند همه معلمان سرزمینمان که افکارات تحول‌گرایانه زیادی در امر آموزش و پرورش دارند از این قاعده مستثنی نیستیم و همواره در پی یافتن راه‌هایی برای ارتقاء وضعیت آموزشی و پرورشی دانش‌آموزانمان هستیم. یکی از بزرگترین دغدغه‌های حال حاضر ما به عنوان معلم در دوران پسا کرونا، مسأله عادی انگاری استفاده از فضای مجازی توسط دانش‌آموزان و نبود نظارت و آموزش صحیح است.

متأسفانه با شیوع ویروس کرونا و مجازی شدن آموزش در پی این بحران، استفاده از فضای مجازی برای دانش‌آموزان بسیار بیشتر و راحت‌تر شد. تا قبل از بحران کرونا دانش‌آموزان برای دسترسی به فضای مجازی با محدودیت‌های بیشتری رو به رو بودند اما با مجازی شدن تدریس‌ها اکنون دانش‌آموزان نیز برای ورود به این محیط به بهانه آموزش اصلاً با محدودیتی رو به رو نیستند و اکنون نیز در دوران پسا کرونا مسأله فضای مجازی به حال خود رها شده است. بنابراین یکی از بزرگترین دغدغه‌های حال حاضر در دوران پسا کرونا استفاده بیش از حد دانش‌آموزان از فضای مجازی و دسترسی آسان آنان به اینترنت است در حالی که آموزش لازم را برای استفاده صحیح از این فضا یاد نگرفته‌اند و در این فضا به راحتی به همه افراد اعتماد کرده و با رعایت حدود و مرزهای دوستی آشنایی ندارند. اکنون کودکان و نوجوانان به راحتی می‌توانند وارد هر سایتی شده و با هر فردی وارد دوستی و گفتگو شوند.

با توجه به مطالب بالا به دنبال پاسخگویی به سؤالات زیر باشیم:

چگونه می‌توانیم دانش‌آموزان را به استفاده صحیح از فضای مجازی ترغیب کنیم؟

چگونه می‌توانیم با استفاده از آموزش‌های مؤثر و کارآمد، دانش‌آموزان را به رعایت حدود دوستی در فضای مجازی و شبکه شاد ترغیب کنیم؟

۳- شواهد (۱) :

جهت گردآوری اطلاعات و رسیدن به دیدگاهی منسجم درباره وضع موجود از دو دسته داده‌های کمی و کیفی استفاده شد که داده‌های به دست آمده تیم پژوهشی را در جهت توصیف وضع کنونی دانش‌آموزان پایه ششم آموزشگاه حبیب بن مظاهر و پی بردن به دلایل بروز مسأله، یاری می‌نماید. برای گردآوری اطلاعات در مورد میزان استفاده دانش‌آموزان پایه ششم از فضای مجازی و چگونگی استفاده از آن و همچنین آشنایی با رعایت حد و حدود دوستی در این فضا از ۱- نظرسنجی از والدین دانش‌آموزان در مورد چگونگی استفاده دانش‌آموزان از فضای مجازی ۲- مشاهده رفتار دانش‌آموزان در شبکه شاد ۳- نظرسنجی از والدین در مورد میزان استفاده دانش‌آموزان از فضای مجازی و ۴- مصاحبه با کادر آموزشی؛ که در ادامه به تشریح هر کدام خواهیم پرداخت.

۱- نظرسنجی از والدین دانش‌آموزان در مورد چگونگی استفاده دانش‌آموزان از فضای مجازی

شکل ۱. نظرسنجی از والدین دانش آموزان پایه ششم در مورد چگونگی استفاده دانش آموزان از فضای مجازی

به منظور مشخص شدن این موضوع که آیا دانش آموزان در مدرسه یا در خانه شیوه‌های استفاده صحیح از فضای مجازی را یاد گرفته‌اند یا خیر، در بستر برنامه شاد از والدین دانش آموزان به عنوان آگاه‌ترین افراد نزدیک به دانش آموزان نظرسنجی به عمل آمد. نتایج نظرسنجی نشان می‌دهد که متأسفانه ۷۷ درصد دانش آموزان آموزش‌های لازم را برای استفاده صحیح از فضای مجازی دریافت نکرده و حدود ۴۴ درصد اصلاً چنین آموزش‌هایی را دریافت نکرده‌اند. بنابراین دانش آموزان آموزشگاه حبیب بن مظاهر با رعایت حد و حدود دوستی در فضای مجازی نیز که مهمترین قسمت آموزش صحیح از فضای مجازی است را دریافت نکرده و با آن آشنایی ندارند. بنابراین انجام اقدامات پیشگیرانه و مداخلات فوری بسیار لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

۲- مشاهده رفتار دانش آموزان در شبکه شاد در ایام تعطیلی

با فیلتر تلگرام، واتساپ، انستاگرام، دانش آموزان کوچ اجباری به شبکه شاد داشتند؛ بنابراین به عنوان معلم به مشاهده رفتار دانش آموزان در شبکه شاد پرداختیم. نتایج مشاهدات در گروه‌های کلاسی و پرسیدن برخی سوالات از دانش آموزان نشان می‌دهد که بیشتر دانش آموزان به مطالب درسی توجهی نداشته و چت‌های نامربوط و فرستادن استیکر در گروه کلاسی را ترجیح می‌دهند. همچنین مشاهده آخرین بازدید و آنلاین بودن دانش آموزان نشان می‌دهد که متأسفانه اغلب دانش آموزان در ساعات ۱۲ تا ۱ شب آنلاین هستند در حالی که فرایند آموزش مجازی به اتمام رسیده و نوعی اعتیاد به اینترنت در بیشتر دانش آموزان مشاهده می‌شود. همچنین در گفتگوی ما با برخی از دانش آموزان معلوم گشت که دانش آموزان اغلب در پی وی دوستان خود بوده و گروه‌هایی غیر از گروه‌های کلاسی را تشکیل داده‌اند که می‌تواند بستری برای انتشار مطالب نابهنجار از سوی برخی از دانش آموزان باشد.

۳- نظرسنجی از والدین در مورد میزان استفاده دانش آموزان از فضای مجازی

بنابر نظر متخصصان مهمترین عامل برای استفاده نادرست از فضای مجازی و دوستی با افراد ناشناس، حضور طولانی مدت دانش آموزان در فضای مجازی و رهاشدگی در این فضا است. بنابراین به نظرسنجی از والدین دانش آموزان در مورد مدت زمان حضور دانش آموزان در فضای مجازی پرداختیم.

شکل ۲. نظرسنجی از والدین دانش آموزان پایه ششم در مورد اندازه استفاده دانش آموزان از فضای مجازی

نتایج نظرسنجی در بستر برنامه شاد در مورد میزان استفاده دانش آموزان از فضای مجازی نشان می‌دهد که متأسفانه ۵۲ درصد دانش آموزان بیشتر از میانگین استاندارد برای دانش آموزان (استاندارد استفاده از اینترنت برای دانش آموزان طبق تحقیقات معتبر بین ۱ تا ۲ ساعت آن هم با نظارت والدین است) از اینترنت استفاده می‌کنند. محاسبه میانگین استفاده دانش آموزان حبیب بن مظاهر از فضای مجازی نشان می‌دهد که به طور میانگین دانش آموزان این آموزشگاه ۶ ساعت از اینترنت استفاده می‌کنند و اعتیاد به اینترنت در بیشتر آن‌ها مشاهده می‌شود.

۴- مصاحبه با کادر آموزشی

به علت روابط نزدیک‌تر معلمان با دانش آموزانشان، مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با آموزگاران کلاس چهارم و پنجم و ششم انجام دادیم که سؤالات از قبل نوشته شده بود ولی هر جا لازم به تغییر بود و بحث جدیدی پیش می‌آمد، سؤالات جدیدی نیز به سؤالات قبلی اضافه می‌شد.

آموزگاران کلاس چهارم، پنجم و ششم نیز عقیده داشتند که بیشتر دانش آموزان آموزش‌های لازم را جهت استفاده صحیح از فضای مجازی ندیده‌اند و با حد و حدود دوستی در این فضا نیز آشنایی ندارند. آنها عقیده داشتند که میانگین استفاده برای دانش آموزان مقطه ابتدایی باید کمتر از ۲ ساعت باشد که دانش آموزان کلاس آنها به طور میانگین بیشتر از ۶ ساعت را در فضای مجازی حضور دارند که فاجعه محسوب می‌شود.

باتوجه به مصاحبه‌های معلمان کلاس چهارم و پنجم بیشترین عوامل مؤثر بر عدم استفاده صحیح از فضای مجازی به دلایل زیر می‌تواند باشد:

- سبک زندگی ناسالم خانواده‌ها
- پیوند عاطفی ضعیف در بین خانواده‌ها
- فیلترینگ وسیع سایر و عدم نظارت صحیح
- زندگی شهری و آپارتمان نشینی
- وضعیت معیشتی سخت خانواده‌ها و عدم اختصاص زمان برای فرزندانشان
- عدم آموزش صحیح از سوی والدین و مدرسه

- طلاق عاطفی و جدایی والدین
- عدم استفاده صحیح از زمان استراحت
- ناتوانی در برنامه‌ریزی چیدن اوقات فراغت
- نظارت ضعیف والدین
- سبک فرزندپروری نادرست
- تعداد زیاد فرزندان در خانواده

۴- تجزیه تحلیل اطلاعات

نتایج گردآوری شواهد ۱ نشان می‌دهد که دانش‌آموزان پایه ششم مقطع ابتدایی آموزشگاه حبیب بن مظاهر متأسفانه آموزش‌های لازم را در مورد استفاده صحیح از اینترنت و فضای مجازی دریافت نکرده‌اند و این باعث مهیا شدن استفاده ناصحیح از فضای مجازی را بوجود می‌آورد که بنابر مصاحبه با بعضی از اولیا استفاده ناصحیح برخی از دانش‌آموزان از فضای مجازی مشاهده شده است. همچنین نتایج نظرسنجی از والدین آموزشگاه حبیب بن مظاهر نیز نشان می‌دهد که بیشتر دانش‌آموزان میانگین روزانه ۶ ساعت از اینترنت استفاده می‌کنند که برای دانش‌آموزان مقطع ابتدایی فاجعه محسوب می‌شود که در آینده سیلی از مشکلات جسمانی و روانی را به همراه خواهد داشت.

همچنین پس از جمع‌آوری اطلاعات و شواهد ۱ از یک کارشناس آموزش ابتدایی، یک نفر متخصص در زمینه تجزیه و تحلیل محتوا و یک نفر مسلط به فضای مجازی خواسته شد تا به ما در تجزیه و تحلیل اطلاعات کمک کنند. با توجه به بررسی‌ها و تجزیه و تحلیل‌هایی که بر روی اسناد و مدارک مربوط به نظرسنجی و مصاحبه با والدین، نظرسنجی از معلمان، مشاهدات اینجانب و پیشینه تحقیق انجام شد، علل استفاده زیاد و ناصحیح از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی تا حد زیادی معلوم شد، که خلاصه این یافته‌ها که از کدبندی اطلاعات حاصل شده است در چهار دسته قرار گرفت:

- عوامل مربوط به دانش‌آموزان
- عوامل مربوط معلم و والدین
- عوامل مربوط به آموزشگاه
- عوامل مربوط به دولت و لوازم و تجهیزات

که در قسمت ارائه راهکارها برای هر دسته راه‌حل‌های جدیدی جهت آموزش صحیح استفاده از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی دانش‌آموزان ارائه خواهد شد.

۵- انتخاب راه حل و اعتبار بخشی :

با در نظر گرفتن نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل اطلاعات و دانش‌پشتیبان و کمک گرفتن از متخصصان حوزه فناوری و فضای مجازی؛ سعی شد بهترین و کاربردی‌ترین راه‌حل‌ها جهت آموزش صحیح استفاده از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی دانش‌آموزان طراحی شود. راه‌حل‌های انتخابی با توجه به عوامل شناسایی شده در قسمت تجزیه و تحلیل اطلاعات ارائه خواهد شد و برای هر عوامل شناسایی شده راهکارهایی را ارائه خواهیم داد که در ادامه به توضیح هر اقدام می‌پردازیم.

راهکارهای عامل اول - آموزش و آگاه سازی والدین دادن اطلاعات معتبر و صحیح به آنان:

- ۱- آموزش و آگاه سازی والدین از طریق موارد زیر
- معرفی کتب مفید در رابطه با استفاده صحیح از فضای مجازی و حد و حدود دوستی در بستر برنامه‌ها.

دومین کنفرانس ملی مطالعات خانواده و مدرسه

- منابع آموزشی مناسبی برای والدین، معلمان و حتی خود دانش‌آموزان وجود دارند که ابعاد مختلف ایمنی کودکان در فضای آنلاین را پوشش می‌دهند.
 - بارگزاری کلیپ‌های مفید در گروه مدرسه.
 - ارائه خلاصه مطالب مفید در این رابطه در قالب pdf و word و ارائه آن به والدین.
 - بارگزاری پاورپوینت‌های مفید در ارتباط با چگونگی آموزش استفاده صحیح از فضای مجازی و حد و حدود دوستی توسط والدین.
 - دعوت از یک مشاور و صحبت با والدین از طریق برنامه Live برنامه شاد.
 - شناسایی کودکان در معرض خطر و صحبت با والدین آن‌ها.
- ۱-۲ ایمن نگه داشتن دانش‌آموزان در فضای آنلاین با وضع قوانین:

با فرزندان خود صادق و روراست باشید و برای استفاده از فضای مجازی قوانینی را با کمک فرزندان تعیین کنید. برای آموزش و افزایش آگاهی دانش‌آموزان درباره فضای مجازی می‌توانید مجموعه‌ای از قوانین پیرامون استفاده از اینترنت، ایمیل و پیام‌های مختلف را تنظیم کنید. کودکان باید مسئولیت‌پذیری در قبال اقدام‌هایی که انجام می‌دهند را فرا گرفته و حس قضاوت و داوری را در خود بهبود ببخشند.

۱-۳ دروغ‌گویی مثل آب خوردن در فضای مجازی:

باید دانش‌آموزان نسبت به این مسأله آگاه کنید که مخاطبان آنلاین آنها در فضای مجازی لزوماً همان افرادی نیستند که بیان می‌کنند. به عنوان مثال فردی که بیکار است می‌تواند خود را مهندس با درآمد بالا توصیف کند.

۱-۴ عدم پنهانکاری با ایجاد پیوند عاطفی محکم

با فرزندان خود در مورد خطرات احتمالی که در فضای مجازی ممکن است با آن روبرو شوند صحبت نموده و با اینکار آنها را از قرارگیری در موقعیت‌های خطرناک و نگران‌کننده حفظ نمایید. به او بیاموزید اگر فردی به هر دلیل با پیام و یا تصویری به هر نحو باعث بروز احساس نگرانی و ناامنی در او شده است باید به والدین در این مورد اطلاع‌رسانی نمایند.

۱-۵ آموزش رعایت ادب و مهربان:

به فرزندان در فضای مجازی ضرورت حفظ ادب و مهربانی را گوشزد نموده و آنها را با روش‌های محترمانه و مودبانه ابراز نظرات آشنا نمایید. علی‌الخصوص در مواقعی که کودک با نظراتی مخالف با نظرات خود روبرو می‌گردد حفظ ادب ضرورت بیشتری می‌یابد.

۱-۶ آموزش حفظ حریم به دانش‌آموزان در فضای مجازی:

لازم است والدین نسبت به اهمیت حفظ حریم و عدم افشای اطلاعات شخصی و خانوادگی در فضای مجازی به فرزندان خود آموزش کافی را داده تا دانش‌آموزان را در فضای مجازی از سو استفاده افراد کلاه بردار حفظ نمایید. لازم است به فرزندان بیاموزید که در موارد زیر اطلاعاتی در فضای مجازی منتشر ننمایند:

- شماره تلفن
- آدرس دقیق منزل یا مدرسه
- اطلاعات شناسنامه‌ای
- رمزهای ورود حساب‌های کاربری و کارت‌های بانکی
- عکس‌های خصوص شخصی و خانوادگی

۱-۷ ارتباط با کودکان از طریق فضای مجازی:

والدین می‌توانند ویدئو یا عکس‌های آموزنده و سرگرم‌کننده‌ای که حاوی پیام‌های مثبت و سازنده است را برای تلفن همراه فرزندان خود ارسال نمایند تا ارتباط دوستانه‌ای نیز در فضای مجازی با آنها داشته باشید. اما لازم است در این خصوص افراط نکرده و از تعادل خارج نشوند و حجم زیادی از اطلاعات هر چند مفید و آموزنده را برای کودک ارسال ننمایند.

۱-۸ ارتباط تصویری با کودکان

در صورتی که بنا به دلایلی موقتاً از محیط خانواده و فرزندان خود دور هستید می‌توانید از تماس تصویری برای ارتباط با آنها استفاده نمایید اما در شرایط عادی هرگز از این روش برای ارتباط با کودکان خود استفاده ننمایید و این روش را جایگزین ارتباط های واقعی نکنید.
۹-۱ افزایش میزان مهارت والدین در استفاده از فضای مجازی:

در شرایط کنونی که کودکان از سنین پایین شروع به یادگیری و استفاده از فضای مجازی می‌نمایند این کودکان به مرور تبدیل به افراد ماهری در این زمینه خواهند شد و ممکن است از والدین در این خصوص پیشی بگیرند. بهتر است والدین سعی نمایند تا سواد دیجیتال خود را افزایش داده تا در صورت لزوم بتوانند استفاده فرزندان خود را از این فضاها محدود نمایند. در استفاده از فضای مجازی محدودیت‌هایی را به روی دستگاه فرزند خود اعمال نمایید و او را ملزم به رعایت این قوانین نمایید.

در استفاده از وب کم یا دوربین‌های گوشی و موبایل به کودکان اطلاعات کافی داده تا به صورت ناخواسته مورد سوء استفاده قرار نگیرند و اطلاعات شخصی و خانوادگی از مجرای این دوربین ها به خارج از خانواده ارسال نگردد.

به صورت مداوم تاریخچه سرچ تب لت یا گوشی یا .. فرزند خود را در فضای مجازی کنترل نمایید تا در صورت استفاده آگاهانه یا نا آگاهانه از محتوای نامناسب اقدامات و عکس العمل صحیحی از خود نشان دهید و در صورت نیاز با مشاور در مورد حضور کودکان در فضای مجازی گفتگو نمایید.

سعی نمایید که بیشتر نرم افزارهای آموزشی و سازنده روی تلفن همراه خود داشته باشید تا از این لحاظ الگوی مناسبی برای فرزندان خود باشید.

۱۰-۱ غنی‌سازی اوقات فراغت دانش‌آموزان

عمده دلیل گذراندن اوقات طولانی در فضای مجازی و کنکاو در حرف زدن با غریبه‌ها ریشه در نبود سرگرمی مناسب برای دانش‌آموزان است و احساس تنهایی آنها است. با غنی کردن اوقات فراغت دانش‌آموزان و نشان دادن چگونگی پر کردن اوقات فراغت خود می‌توانیم از بسیاری از خطرات فضای مجازی جلوگیری کنیم.

۱۱-۱ استفاده از روش‌های تربیتی مقتدر

روش‌های تربیتی مقتدر که در آن انتظاران والدین از کودکانشان معلوم است و انتظارات کودکان از والدینشان نیز به خوبی تعریف شده است؛ باعث می‌شود که در فضای صمیمانه و دارای چهارچوب و قوانین مشخص کودکان کمتر به سمت کنجکاو و خطرپذیری حرکت کنند.

۱۲-۱ رهانکردن فرزندان در فضای مجازی

یکی دیگر از دلایل مهم استفاده زیاد از فضای مجازی این است که والدین به اصطلاح دوست دارند که کودکانشان را از شر خودشان خلاص کنند و کمتر به فعالیت‌های کودکانشان در فضای مجازی توجه کنند. وقتی کودکان متوجه شوند که نظارتی بر آنها نیست، بیشتر از فضای مجازی استفاده کرده و حد و حدود دوستی را نیز رعایت نخواهند کرد.

۱۳-۱ افزایش روحیه مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی در دانش‌آموزان

زمانی که کودکانمان یادبگیرند که برای هرکاری که انجام می‌دهند باید پاسخ‌گو باشند و مسئولیت آن را بپذیرند باعث خواهد شد که با فکر کردن به عواقب کار خود کمتر دست به کنجکاو و خطرپذیری بزنند.

۱۴-۱ مدت زمانی را برای بحث و گفتگوی دوستانه در فضای خانه اختصاص دهید.

بحث و گفت‌وگو و فضای صمیمانه خانوادگی باعث خواهد شد که فرزندانمان هیچ‌گاه دست به پنهان کاری و دروغ نزنند و با شما و همسران راحت بوده و کمتر اوقاتشان را با فضای مجازی پر کنند.

۱۵-۱ استفاده از نرم افزارهای محدود کننده و کنترل کننده

فعالیت‌های online فرزندان خود را با استفاده از نرم افزارها و امکانات موجود، کنترل نمائید. با اعمال نظارت خیرخواهانه والدین، می‌توان محتویات زیان بخش را فیلتر نمود و از سایت‌هایی که آنان ملاقات نموده‌اند، آگاه گردید.

۱۶-۱ اختصاص تبلت یا گوشی برای همه اعضای خانواده

نگذارید که هیچ چیز خصوصی در بین اعضای خانواده باشد. با اختصاص یک تبلت یا لپ‌تاپ مشتری برای همه اعضای خانواده از عواقب زیان‌بر زیادی جلوگیری خواهد شد.

۱۷-۱ الگو بودن مادر و پدر برای فرزندانشان

سعی کنید در استفاده از فضای مجازی و رعایت دوستی برای دوستانان الگو باشید نه اینکه خودتان زیاد از فضای مجازی استفاده کنید و انتظار داشته باشید که فرزندتان کم از این فضا استفاده کند. آگاه باشید که اولین الگوی فرزندانتان شما هستید.

۱۸-۱ در تنظیم اوقات فراغت به کودکان کمک کنید

کودکان در تنظیم اوقات فراغت ناتوان هستند با ارائه برنامه‌های متنوع مانند کلاس آموزشی - مطالب مفید - کتاب - برنامه مورد علاقه - سفر - یادگیری زبان جدید - ورزش های پرتحرک و ... در تنظیم تنظیم اوقات فراغت به کودکان کمک کنید.

۱۹-۱ فرزند خود را تشویق نمایید که تجارب استفاده از اینترنت را با شما به اشتراک گذارند.

۲۰-۱ به فرزند خود تاکید نمایید که هر چیزی را که در اینترنت مطالعه و یا مشاهده می‌نمایند، ممکن است درست نباشند. آنان را تشویق نمائید که در صورت عدم اطمینان از صحت یک موضوع، آن را به شما اطلاع داده تا کمک لازم به آنان ارائه گردد.

۲۱-۱ تقویت باورهای دینی و اعتقادی در بین خانواده، با پررنگ شدن این باورها بچه‌ها کمتر در معرض آسیب‌های فضای اینترنت قرار می‌گیرند.

۲۲-۱ قراردادن رایانه خانوادگی در محلی که برای همه قابل مشاهده و در دسترس باشد.

۲۳-۱ یک ساعت مختص اینترنت و بازی‌های رایانه‌ای برای کودکان خود در طول شبانه روز تعیین کنید که والدین خودشان بازی‌های رایانه‌ای را با توافق کودکان انتخاب کنند.

راهکارهای عامل دوم - آموزش و آگاه‌سازی دانش‌آموزان از طرف مدرسه و معلمان

۱-۲ آموزش و آگاه‌سازی دانش‌آموزان

مدرسه با مشارکت معلمان وظیفه دارد به افزایش سواد فضای مجازی دانش‌آموزان اهمیت ویژه ای قائل شود و ابعاد مختلف فضای مجازی مانند رعایت حد و حدود دوستی را باید کاملاً به دانش‌آموزان آموزش دهند.

جهت این کار مدرسه باید اقدامات زیر را انجام دهد:

- برگزاری جلسات مشاوره فردی و گروهی
- ارائه کلیپ‌هایی از افرادی که در دام دوستی‌های فضای مجازی افتاده اند و پندآموزی از این افراد.
- ارائه مطالب مفید و خلاصه در مورد فضای مجازی
- تبیین حد و مرز دوستی صحیح در فضای مجازی
- آگاه کردن دانش‌آموزان از عواقب رعایت نکردن حدود دوستی
- شناسایی دانش‌آموزان در معرض خطر و ارائه مشاوره خصوصی به آنها
- تقویت باورهای دینی و اعتقادی با دعوت از روحانیون و افراد آگاه

۲-۲ استفاده از ظرفیت برنامه ویژه مدرسه (بوم)

برنامه بوم که شامل ۶۰ ساعت در طول سال تحصیلی و هفته‌ای ۲ ساعت می باشد بستر بسیار مناسبی برای آموزش استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی است. که باید از طرف معلمان به دانش‌آموزان با استفاده از اصول اصولی آموزش داده شود.

۳-۲ ارائه برنامه‌های متنوع از طرف مدرسه جهت پر کردن اوقات فراغت دانش‌آموزان

پر کردن اوقات فراغت دانش‌آموزان از طرف مدرسه با ورزش، مهارت آموزی و و دوری از ایجاد فرصت بیکاری برای آنان.

۴-۲ شناسایی دانش‌آموزان در معرض خطر و ارجاع به سامانه نماد

سامانه نماد یکی از بهترین برنامه های آموزش و پرورش برای جلوگیری از آسیب های اجتماعی کودکان است که به مدرسه در رسیدن به اهداف تربیتی خود بسیار کمک کننده است.

۲-۵- تحکیم پیوند میان مدرسه - خانه و دانش آموزان

در صورتی که مدرسه، خانه و دانش آموزان به صورت هماهنگ عمل کنند باعث خواهد شد که اهداف آموزشی و تربیتی به راحتی جلو رفته و دانش آموزان در این فضای احساس راحتی بیشتری کرده و دانش آموز در صورتی که بفهمد که مدرسه و خانه دارای هدف واحدی هستند، مسلماً در جهت قوانین و اهداف آنها حرکت خواهد کرد.

۲-۶- تلفیق سرگرمی و آموزش

اگر به دنبال سرگرمی در اینترنت هستید سعی کنید این سرگرمی رو با نوعی آموزش همراه کنید به همین خاطر هم می توانید از سایتهایی که برای آموزش نقاشی، آموزش خطاطی، آموزش سفالگری، آموزش خراطی، آموزش تایپ، آموزش عکاسی، آموزش هنرپیشگی و... طراحی شده اند استفاده کنید.

۲-۷- تنظیم برنامه خودمراقبتی برای دانش آموزان

یکی از مهمترین راه های استفاده صحیح از فضای مجازی رسیدن به خودمراقبتی از طرف دانش آموزان است که تعهد آنان را به شدت بالا می برد. با ارائه یک برنامه خودمراقبتی به کودکان آنان را به استفاده درست از فضای مجازی متعهد و نیرومند سازید. این برنامه باعث خواهد شد که دانش آموزان پیشرفت خود را به صورت هفتگی و روزانه چک کنند و اگر خطایی از طرف آنها سر بزند خود را سرزنش خواهند کرد و در پی جبران خواهند بود زیرا خودشان شخصاً از خودشان مراقبت می کنند.

راهکارهای عامل سوم - اقدامات جدی دولت و وزارت آموزش و پرورش

۳-۱- طراحی سایتهای و نرم افزارها و بازی های جذاب برای کودکان

اختصاص بودجه توسط وزارت آموزش و پرورش جهت ارائه سایتهای و نرم افزارها و بازی های جذاب باعث خواهد شد که نیازهای دانش آموزان برطرف شده و کمتر وارد فضای مجازی و سایت های دیگر شده و دست به هیجان طلبی بزنند.

۳-۲- اجرای طرح صیانت از دانش آموزان در فضای مجازی

دسترسی آسان و راحت به فضای مجازی آلوده باعث شده که کودکان ابتدا از روی کنجکاری وارد این فضاها شده و سپس به آن عادت کنند و یا در دام دوستی های مجازی بیافتند. در صورت اجرای طرح صیانت از کودکان دیگر مجال چنین چیزی فراهم نخواهد بود.

۳-۳- غنی سازی برنامه های فراغت دانش آموزان متناسب با شرایط سنی شان که در این خصوص برنامه ریزی آموزش و پرورش را می طلبد که تا با مهیا کردن برنامه های اوقات فراغت متناسب با شرایط سنی، دانش آموزان شور و شوق در آن برنامه حضور یابند و نسبت به دورهم بودن و بالا بردن مشارکت های اجتماعی آنها از حضورشان در فضاهای مجازی کاسته شود.

۳-۴- ارائه محتوای غنی از طریق صدا و سیما

۳-۵- برگزاری کارگاه های توانمندسازی معلمان، والدین و دانش آموزان در سطح کشوری

۳-۶- اولویت قرار دادن آموزش و پرورش از سوی دولت و افزایش بودجه آن به منظور اجرای طرحها و برنامه های سرگرم کننده و جذاب.

۶- اجرای راه حل و نظارت:

مراحلی را که با کمک متخصصان و در نظر گرفتن نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل اطلاعات و دانش پشتیبان طراحی شد و شامل ۳ اقدام راهبردی و ۳۶ زیرمؤلفه در جهت استفاده صحیح دانش آموزان از فضای مجازی و رعایت حد و حدود دوستی بود را در سطح دانش آموزان پایه ششم آموزشگاه حبیب بن مظاهر به اجرا درآوردیم و از دانش آموزان، والدین و مدیر مدرسه خواستیم تا نسبت به اجرای آن پایبند باشند و تیم پژوهشی نیز هر روز نسبت به اجرای اقدامات نظارت کامل را داشتیم.

۷- شواهد (۲) توصیف وضع مطلوب :

اطلاعات جمع‌آوری شده و شواهد ۱، نمایانگر استفاده افراطی و ناصحیح بیشتر دانش‌آموزان پایه ششم آموزشگاه حبیب بن مظاهر بود و این که معلوم گشت که متأسفانه تاکنون به آنان آموزش‌های صحیح و جامعی ارائه نشده است و با حد و حدود دوستی در این فضا آشنایی ندارند. به طور خلاصه نتایج شواهد ۱ بیانگر این بود که دانش‌آموزان پایه ششم آموزشگاه حبیب بن مظاهر به طور میانگین ۶ ساعت از اینترنت استفاده کرده و ۵۲ درصد دانش‌آموزان آموزش‌های صحیح و جامعی برای ورود به چنین فضایی را کسب نکرده‌اند و فاقد آگاهی مناسبی هستند.

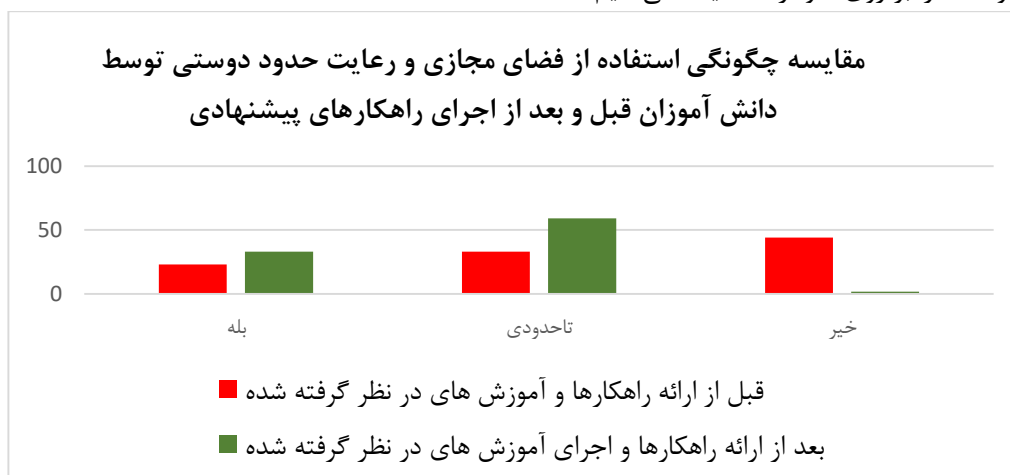
در این مرحله یعنی گردآوری شواهد ۲ «که مربوط به ۵۲ روز پس از اجرای راه‌حل‌های اجرا شده می‌باشد» به منظور کارایی و اعتبار راه‌حل‌های اجرا شده، نتایج حاصله در قالب داده‌های کمی و کیفی به روش ۱- نظرسنجی دوباره از والدین در مورد تغییر رفتار فرزندان ۲- مشاهده نتایج خودمراقبتی دانش‌آموزان و رفتارشان در شبکه شاد؛ جمع‌آوری شد.

۱- نظرسنجی دوباره از والدین بعد از اجرای راهکارها در مورد تغییر رفتار فرزندان

شکل ۳: نظرسنجی دوباره از والدین در مورد میزان تغییر رفتار فرزندان بعد از دریافت آموزش‌ها

نظرسنجی از والدین در بستر برنامه شاد نشان می‌دهد که ۹۲٪ از والدین از دریافت آموزش‌ها برای خودشان و فرزندان رضایت دارند و این آموزش‌ها باعث استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حد و حدود دوستی توسط دانش‌آموزان شده است. برای نمایش بهتر اثرگذاری آموزش‌های ارائه شده برای دانش‌آموزان و والدین و تأثیر آن بر استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی توسط دانش‌آموزان نتایج شواهد ۱ و شواهد ۲ را بر روی نمودار ۱ مقایسه می‌کنیم:

نمودار ۱- مقایسه چگونگی استفاده از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی توسط دانش‌آموزان پایه ششم قبل و بعد از اجرای راهکارهای پیشنهادی

نتایج نمودار ۱ به خوبی نشان دهند اثرگذاری آموزش‌های ارائه شده برای دانش‌آموزان و والدین و تأثیر آن بر استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی توسط دانش‌آموزان پایه ششم است. نکته قابل توجه در نمودار ۱ نشان می‌دهد که آموزش‌های ارائه شده بیشتر تاحدودی توانسته که بر روی استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی اثرگذار باشد و ارائه بهترین راهکارها نیاز به برنامه جامع و حمایت وزارت، دولت و تمامی ارگان‌ها دارد و باید به طور پیوسته و مداوم به آموزش فرزندانمان بپردازیم.

۲- مشاهده نتایج خودمراقبتی دانش‌آموزان و رفتارشان در شبکه شاد:

در قسمت ارائه راهکارها بیان شد که بهترین راه برای محافظت از دانش‌آموزان از فضای مجازی و ترغیب آنان به رعایت حد و حدود دوستی کمک به آنان برای رسیدن به خودمراقبتی و تنظیم برنامه خودمراقبتی هفتگی و ماهانه و تکمیل آن توسط خود دانش‌آموزان است. مشاهده برنامه خودمراقبتی دانش‌آموزان توسط تیم پژوهشی و آموزگاران هر کلاس نشان داد که دانش‌آموزان هفته به هفته میزان استفاده خودشان از فضای مجازی را کم کرده و بیشتر از مطالب و سایت‌های مفید استفاده کرده‌اند. همچنین گزارش‌های آموزگاران و معاونین آموزشگاه حیب بن مظاهر نیز نشان می‌دهد که دانش‌آموزان بیشتر رفتارهای خود را در فضای مجازی تنظیم کرده و کمتر به چت و ارائه مطالب نامربوط در گروه‌های کلاسی پرداخته‌اند.

۸- ارزیابی نهایی و اعتبار سنجی:

نتایج شواهد ۱ نشان می‌داد که دانش‌آموزان پایه ششم آموزشگاه حیب بن مظاهر آموزش‌های لازم را در مورد استفاده صحیح از اینترنت و فضای مجازی دریافت نکرده بودند و این باعث مهیا شدن استفاده ناصحیح از فضای مجازی توسط دانش‌آموزان شده بود و همچنین ارائه گزارش‌های آموزگاران، والدین و مشاهدات نیز نمایانگر عدم رعایت حدود دوستی توسط دانش‌آموزان بود. اما خوشبختانه پس از اجرای ۳ اقدام راهبردی و ۳۶ زیرمؤلفه در جهت استفاده صحیح دانش‌آموزان از فضای مجازی و رعایت حد و حدود دوستی، نتایج شواهد ۲ و مقایسه آن با شواهد ۱ نشان داد که راهکارها و آموزش‌های ارائه شده کاملاً اثرگذار بوده است و دانش‌آموزان که قبل از ارائه راهکارها به طور میانگین ۶ ساعت از اینترنت استفاده می‌کردند؛ بعد از اجرای راهکارها و آموزش‌های ارائه شده به طور میانگین ۲/۵ ساعت از اینترنت استفاده می‌کنند و ۹۲٪ از والدین از دریافت آموزش‌ها برای خودشان و فرزندانشان رضایت دارند و این آموزش‌ها باعث استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حد و حدود دوستی توسط دانش‌آموزان شده است. همچنین دریافت بازخوردها از مدیران، سایر معاونان آموزشگاه و والدین نیز نمایانگر مؤثر واقع شدن اقدام پژوهی حاضر شده است و استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حد و حدود دوستی توسط دانش‌آموزان پایه ششم به طور قابل ملاحظه‌ای افزایش پیدا کرده است.

۹- نتیجه‌گیری و پیشنهادات:

مدارس سراسر جهان با آغاز کرونا وادار به بستن مدارس و حرکت به سمت آموزش آنلاین و ابزارهای دیجیتالی شدند. وزارت آموزش و پرورش ایران نیز راه‌های مختلفی را برای جبران تعطیلی مدارس در پیش گرفت، آخرین و شاید کاربردی‌ترین راه این وزارت تهیه و طراحی برنامه‌ای برای گوشی‌های همراه «اپلیکیشن شاد» برای ارتباط آموزشی معلمان و دانش‌آموزان بود (حمزه‌لو و رحیمی، ۱۳۹۹). استفاده مداوم از شبکه شاد توسط دانش‌آموزان به نوعی عادی‌انگاری استفاده از این فضای خطرناک را برای والدین به ارمغان داشت که متأسفانه اکنون و در دوران پسا کرونا نیز ادامه‌دار است. تا قبل از بحران کرونا دانش‌آموزان برای دسترسی به فضای مجازی با محدودیت‌های بیشتری رو به رو بودند اما با مجازی شدن تدریس‌ها و کوچ به برنامه شاد، دانش‌آموزان برای ورود به این محیط به بهانه آموزش اصلاً با محدودیتی رو به رو نبودند و اکنون نیز در دوران پسا کرونا وضعیت تغییر چندانی نکرده است و کودکان و نوجوانان به راحتی می‌توانند وارد هر سایتی شده و با هر فردی وارد دوستی و گفتگو شوند. باتوجه به اینکه از طرفی در عصر ارتباطات استفاده از فضای مجازی و اینترنت امری اجتناب ناپذیر است و از طرفی دیگر آمار و ارقام پژوهش‌ها نیز مؤید این واقعیت است که بیشتر

دانش‌آموزان از اینترنت استفاده صحیحی نمی‌کنند و چگونگی استفاده صحیح از این فضا را یاد نگرفته و به راحتی با افراد غریبه و ناشناس حرف می‌زنند و اطلاعات هویتی و خانوادگی خود را فاش ساخته و وارد روابط دوستی می‌شوند؛ بنابراین این اقدام پژوهی با هدف ترغیب دانش‌آموزان به استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی در استفاده از فضای مجازی در دوران پسا کرونا اجرا شد. پس از تجزیه و تحلیل اطلاعات گردآوری شده با کمک متخصصان و کارشناسان، ۳ اقدام راهبردی و ۳۶ زیرمؤلفه متناسب با اطلاعات بدست آمده در جهت استفاده صحیح دانش‌آموزان از فضای مجازی و رعایت حد و حدود دوستی، طراحی شد. پس از ۵۲ روز از اجرای راهکارهای اجرا شده، نتایج شواهد ۲ و مقایسه آن با شواهد ۱ نشان داد که راهکارها و آموزش‌های ارائه شده کاملاً اثرگذار بوده است و این آموزش‌ها باعث استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حد و حدود دوستی توسط دانش‌آموزان آموزشگاه حبیب بن مظاهر شده است.

پیشنهادات

۱. پیشنهاد می‌شود که اقدام پژوهی حاضر در مقاطع تحصیلی دیگر نیز تکرار شود.
۲. پیشنهاد می‌شود اقدام پژوهشی انجام شده در سطح وسیع‌تر اجرا شود تا از میزان کارایی آن اطمینان حاصل شود.
۳. پیشنهاد می‌شود که سایر همکاران دیگر نیز جهت استفاده صحیح دانش‌آموزان از فضای مجازی و دور ماندن از اثرات مخرب آن در دوران پسا کرونا، راهکارهای خود را ارائه دهند تا با تجمیع این راهکارها به الگویی قدرتمند برسیم.
۴. پیشنهاد می‌شود که معلمان و والدین در جهت استفاده صحیح دانش‌آموزان از فضای مجازی از روش‌های علمی معتبر استفاده نمایند و از روش‌های آزمایش و خطا صرفاً خودداری کنند.
۵. پیشنهاد می‌شود که روانشناسان و مشاوران در دوران پسا کرونا اقدامات و فعالیت‌های مؤثرتری داشته باشند.

منابع :

- یاری زاده، محمد؛ بهلولی، علی؛ احمدوند، فاطمه و خورشیدی، محمد (۱۳۹۵). فضای مجازی و اثر آسیب آن در خانواده‌ها. *اولین کنفرانس بین‌المللی مدیریت و حسابداری*، دانشگاه تهران، تهران.
- عبادی، متینه؛ روشنی‌خیوای، علیرضا؛ کاظمی، سلیم؛ عینی، ساناز و رضایی ملاحق، رسول (۱۴۰۰). اعتیاد به فضای مجازی در دانش‌آموزان: نقش پیش بین از خودبیگانگی تحصیلی و آشفتگی - روانشناختی. *روان‌شناسی مدرسه*، ۱۰(۲)، ۸۵-۱۰۲.
- زندوانیان، احمد؛ حیدری، مریمغ باقری، ریحانه و عطارزاده، فاطمه (۱۳۹۲). آسیب‌های فضای مجازی بین دانش‌آموزان دختر. *فصلنامه مطالعات فرهنگ - ارتباطات*، ۱۴(۲۳)، ۱۹۵-۲۱۶.
- ربیعی، علی و شاقاسمی، احسان (۱۳۸۸). آسیب‌شناسی فردی و اجتماعی روابط مجازی در ایران: یک رویکرد کیفی. *رفاه اجتماعی*، ۹(۳۴)، ۳۱-۱۱.
- علی‌محمدی، سعیده؛ کاوند، علیرضا و پورمحمدی، سیده راضیه (۱۳۹۵). کاربست فرهنگ استفاده صحیح از فضای مجازی برای تقویت اندیشه‌های قرآنی. *کنفرانس جهانی روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی در آغاز هزاره سوم*. دانشگاه شیراز، شیراز.
- علی‌پور، زینب؛ قنبری حمیدآبادی، مهدیه؛ رفیعی، مائده و السادات هاشمی، عاطفه (۱۴۰۰). بررسی چالش تعطیلات دوران کرونا و افت تحصیلی فراگیران نظام تعلیم و تربیت: ارائه راهکاری های متناسب. *رویکردی نو در علوم تربیتی*، ۳(۲)، ۲۱-۱۶.
- Malak, M.Z., Khalifeh, A.H., & Shuhaiber, A.H. (2017). Prevalence of internet addiction and associated risk factors in Jordanian school students. *Computers in Human Behavior*, 70, 556-563.

- Cerniglia, L., Zoratto, F., Cimino, S., Laviola, G., Ammaniti, M., & Adriani, W. (2017). Internet Addiction in adolescence: Neurobiological, psychosocial and clinical issues. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 76, 174-184.
- Simcharoen, S., Pinyopornpanish, M., Haoprom, P., Kuntawong, P., Wongpakaran, N., & Wongpakaran, T. (2018). Prevalence, associated factors and impact of loneliness and interpersonal problems on internet addiction: A study in Chiang Mai medical students. *Asian Journal of Psychiatry*, 31, 2-7.
- Jia, J., Li, D., Li, X., Zhou, Y., Wang, Y., Sun, W. (2017). Psychological security and deviant peer affiliation as mediators between teacher-student relationship and adolescent Internet addiction. *Computers in Human Behavior*, 73, 345-352.
- Brereton, P., & O'Connor, B. (2007). Pleasure and Pedagogy: The Consumption of DVD Add-Ons among Irish Teenagers, Convergence. International Journal of Research into New Media Technologies, SAGE Publications.
- Campfield, D. C. (2008). Cyber bullying and victimization psychosocial characteristics of bullies, victims, and bully/victims. Thesis (Ph. D.), University of Montana, 2008.
- Lightburn, M. (2009). *Cyber bullying: A content analysis of existing literature*. Thesis (M.S.W.), California State University, Long Beach, 2009.